

PRILOG POLITICI DUBROVNIKA ZA AUSTRIJSKO- TURSKOG RATA 1788/9

Žarko Muljačić

Kao što je poznato, dne 20. VIII. 1684 Leopold I. je, u svojstvu ugarsko-hrvatskog kralja, primio Dubrovačku republiku pod svoju zaštitu, i na taj je način obnovljen višegradski ugovor iz 1358. Kroz cijelo XVIII. st. Austrija i Rusija teže za likvidacijom turske vlasti u Evropi, dok se Francuska, Engleska, Pruska i neke manje države tome protive. God. 1787. su Josip II. i Katarina II. sklopili na Krimu tajni ugovor o podjeli Balkana. Austrija je imala dobiti Bosnu, Hercegovinu i Srbiju, a priznato joj je i pravo na Mletačku Dalmaciju. Dubrovačka je diplomacija naslutila što se sprema, pa se nije htjela dati preteći. Trebalo je postati Austriji prijatelj prije nego što ona postane susjed. Ta se prilika brzo ukazala. Rat se između Turaka i Austro-Rusa ubrzo raspalmsao, i u rano proljeće 1788 borbe su se vodile na nepreglednom području od Zrmanje do Dnjestra. Jedan bataljon Ličana, predvođen carskim oficirima Vukasovićem i Pernetom, prebacio se krišom u Crnu Goru; ciljevi te ekspedicije bili su podizanje tamošnjeg naroda na ustanak i pokušaj suradnje sa skadarskim odmetnikom Mahmut-pašom Bušatlijom, što nije uspjelo. Povijest toga rata je i suviše dobro poznata,¹ i mi bismo htjeli samo upozoriti na činjenicu, da gotovo svi dosadašnji istraživači nisu koristili dubrovački arhivski materijal, a upravo u njemu ima dosta građe, osobito za povijest ratovanja u blizini Dubrovnika. Mi ćemo u ovom članku prikazati odnos Dubrovnika prema Beču, koliko je potrebno, da se opiše boravak uglednoga austrijskog grofa Rüdiger Starhemberga u Dubrovniku. O tome smo u službenim knjigama Dubrovačke republike našli svega dva spomena, a u tiskanoj literaturi također dva; ostalo potječe iz obiteljskog arhiva obitelji Bassegli.²

Odnosi Dubrovnika i Austrije bili su i prije rata uglavnom srdačni. U Dubrovniku je bio austrijski konzul još od prije 1766, domaći sin stari Miho Milišić (1711—1798),³ interesantna pojava i kao historičar, a u Beču je poslove

¹ F. Vaniček, *Spezialgeschichte der Militärgrenze*, 1—4; V. Đorđević, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku*; V. Đorđević, *Ispisi iz bečkih državnih arhiva u kojima su dokumenti uz delo »Crna Gora i Austrija« u osamnaestom veku*; A. T. Brlić, *Die freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten an den vier letzten österreichisch-türkischen Kriegen*, Beč 1884. D. Vuksan, *Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba*, Cetinje 1951. — Neke dokumente iz dubrovačkog Arhiva o ovim događajima objavio je J. Radonić u V. knj. svojih *Acta et diplomata ragusina*, Beograd 1951.

² Ovaj bogati arhiv dio je obiteljskog arhiva Bassegli-Gozze, koji je otkupljen za Državni arhiv u Dubrovniku 1951.

³ Up. Pavo Mitrović, *Dubrovački historik M. Milišić*, *Nastavni vjesnik XVIII*, 1910.

Republike vodio s uspjehom grof Sebastijan Ayala⁴ već od 1775. Izvještaji, koje je Ayala pisao Republici, najvećim su se dijelom sačuvali.⁵ Poštanski i putnički promet između Dubrovnika i Beča odvijao se uglavnom preko Rijeke, a manje preko Bakra i Trsta. Dubrovački konzul u Rijeci⁶ Antun Vito Barčić (1752—1797) slao je i prije rata u Dubrovnik vijesti o političkoj situaciji i posredovao je u otpremanju pošte iz Trsta i Mletaka. U godinama slabog prometa između Dubrovnika i Rijeke pošta se doduše slala preko poštanske pruge Napulj-Barletta,⁷ ali je već početkom ratnog zapleta na Balkanu opet uspostavljena brža veza preko Rijeke.

Odmah nakon izbijanja neprijateljstava Senat je zabranio dubrovačkim brodovima, da dobrovoljno idu u Carigrad. Od toga su izuzeti oni brodovi, koje bi uzaptio sultan Maroka ili turske vlasti prisilile, da za njih kreću robu.⁸ Nešto kasnije, 22. IX. 1787, uspostavlja se brza veza s Rijekom i šalju se na državni trošak dvaput mjesečno filjuge.⁹ Dne 12. XI. donose se neke neodređene tajne odluke.¹⁰ Ove je zaključke trebalo unijeti u posebnu knjižicu tajnih zaključaka Senata,¹¹ ali ona, nažalost, nije sačuvana. Senat naređuje 16. XI. Ayali, da u slučaju ulaska Austrije u rat smjesta pođe u audijenciju caru, zaželi mu u ime Republike pobjedu i preporuči Dubrovnik njegovoj zaštiti.¹² Sve češće javljaju se u Beč vijesti o kretanju turske vojske i mornarice. Tako je, na pr., 12. I. 1788 odlučeno, da se piše Ayali, neka obavijesti cara i ruskog poklisara u Beču Golicina o dolasku turske flote u Boku.¹³ Kad je ulazak Austrije u rat bio već siguran, Senat daje 7. II. zadatak Malom vijeću, da uz pomoć konzula na Levantu organizira prikupljanje vijesti iz turskog carstva, a naročito iz Bosne i Srbije.¹⁴ Ali, svijesna opasnosti, koja

⁴ O Sebastianu d' Ayala vidi B. Krizman, O dubrovačkoj diplomaciji, Zagreb 1951, str. 85.

⁵ Acta S. Mariae Maioris, XVIII. st., br. 3062—3074, 3335; XIX. st., br. 586—587.

⁶ O djelovanju dubrovačkog konzula u Rijeci postoji djelo dr. A. Pokovića, Rad dubrovačkih konzula na Rijeci (1690—1805), pisano još 1931. Doista je šteta, što ovo vrijedno djelo nije još do danas tiskano.

⁷ Podatke o ovoj poštanskoj liniji vidi u članku Emilio Re, Il consolato del Regno delle due Sicilie in Ragusa, Rešetarov zbornik, Dubrovnik 1931, str. 145.

⁸ Acta Consilii Rogatorum (u buduće skraćeno Rog.), knj. 195, f. 115.

⁹ Ib. 117'. La prima parte è di accomettere all' Eccellentissimo Minor Consiglio: che ogni quindeci giorni spedisca una Felucca a Fiume, per 18 contra 1.

¹⁰ Ib. 121.

¹¹ Ib. 122. La prima parte è di terminare: Che le Consulte concernenti la presente materia debbano scriversi sopra un libretto a parte e riporsi fra le Parti segrete per 23 contra 3.

¹² Ib. 125. La prima parte è di accomettere all' Eccellentissimo Minor Consiglio: Che scriva al Signor Ayala nostro Agente a Vienna: Che in caso l'Imperatore dichiarasse le guerra ai Turchi, egli si presenti da S. M. I. quando fosse a Vienna facendogli un complimento: Che la Republica fa de' voti per la felicità delle sue Armi, e raccomandandi alla Maestà Sua la nostra Republica per 21 contra 3.

¹³ Ib. 142—142'. Pismo se nalazi u konceptu u Lettere e commissioni di Ponente (odsad skraćeno L. di Ponente) knj. 121, pismo 2.

¹⁴ Rog. 195, f. 147. La prima parte è... di accomettere all' Eccellentissimo Minor Consiglio, che scriva ai Consoli di Levante, che ci partecipino delle notizie di guerra le più esatte, che si possono avere; e di accommetterli pure, che formi un Piano per avere delle notizie da Bossina, e da Servia, e lo riporti alla cognizione dell' Eccelso Senato. per 18 contra 7.

bi prijetila Republici, kad bi Turci saznali za ove poteze, dubrovačka vlada i dalje zadržava lojalan stav prema Turskoj. Dne 28. II. zabranjuje se javno debatiranje o politici,¹⁵ a ista se zabrana ponavlja 27. VI. uz pooštrenje kazne za svećenike.¹⁶ Turske ratne lađe opskrbljuju se u Dubrovniku kruhom i beškotom,¹⁷ a kroz veći dio godine francuski, mletački i turski brodovi iskravaju na Pločama hranu i ratni materijal za tursku vojsku u Bosni.¹⁸ U ožujku Dubrovačka vlada dolazi u vezu s Vukasovićevim štabom,¹⁹ o čemu govorimo drugom prilikom. Pošto se primiče ljeto, kad će operacije na bojištima postići vrhunac, vlada piše 22. III. Ayali, da je što češće i detaljnije izvještava o događajima preko kanala A. V. Barčića,²⁰ a, jer su armaturigusari u ruskoj službi napadali i dubrovačke brodove, daje se Ayali u zadatak, da intervenira kod cara i Golicina.²¹ Dne 9. IV. zaključeno je, da se obrana grada pojača sa dvjesto vojnika.²²

Da stekne naklonost Austrije, Dubrovnik šalje u Beč mnoge važne vijesti. One potječu ponajviše od Dubrovčana, koji žive u Carigradu, odakle dvaput mjesečno ide kurir, koji služi na napuljskoj poštanskoj liniji Carigrad-Dubrovnik (u produženju Barletta), a po potrebi i posebni dubrovački teklići, koji taj put prevale u, po prilici, 20 dana. Dosta se saznaje i od muslimana iz zaleđa, sultanovih glasnika i funkcionera, koji povremeno svraćaju u Dubrovnik i od janičara i vojnika, koji ih prate. Osim toga brojne vijesti šalju konzuli, zapovjednici brodova i trgovci, a u toku 1788/89 šalju se u Bosnu, sve do Banjaluke, pouzdani ljudi, koji uz svoj redovni službeni posao, sakupljaju glasove o kretanju turske vojske, raspoloženju u narodu i sl.²³ Dne 21. IV. Senat odlučuje, da se caru jave podaci o kretanju armija velikog vezira i rumelijskog beglerbega.²⁴ Zanimljivo je, da se slične vijesti šalju i Caracciolu, dubrovačkom agentu u Napulju.²⁵ Na zahtjev Beča Senat pristaje, da

¹⁵ Rog. 195., 164. La prima parte è di terminare, che nessuno possa pubblicamente parlare sulle correnti novità di Guerra sotto pena ai nostri Nobili, e Cittadini d'un Mese di Castello, ed agli altri d'un Mese di Prigione: Con che ogni uno dei Signori Senatori possa ponere in pena i Trasgressori; e con che si debba affiggere nelle Botteghe di Caffè, ed in altri soliti Publici Luoghi la sudetta Proibizione per 21 contra 7.

¹⁶ Rog., 196, 11.

¹⁷ Rog. 195, 156, 166, 169', 175', 178—178'; Ayali javljaju 1 .IV., da su otišle 2 turske karavene usidrene u koločepskom kanalu (L. di Ponente 121, 62).

¹⁸ Radonić, o. c., 590, 593, 596, L. di Ponente 122, 27/2 od 28. VII. 1788, L. di Ponente 123, 93/2 od 25. V. 1789 i dr.

¹⁹ Radonić, o. c., 587.

²⁰ L. di Ponente 121, 47.

²¹ Ib. 58. pismo od 1. IV. prema senatskom zaključku, Rog. 195, 187 od 26. III. 1788.

²² Rog., 195, 198.

²³ Na pr. L. di Ponente 122, pismo 86/2 od 17. IX. 1788. i 87/2 od 25. IX. 1788.

²⁴ Rog. 195, 204'. La prima parte è di scrivere in forma consultata a Sua Maestà l'Imperatore le notizie avute si della partenza del Supremo da Constantinopoli coll' Armata verso Adrianopoli, e Soffia, e della Marcia di Suleiman Passà Beghlerbei di Rumenlia (!) colla sua Armata verso Belgrado, e di spedire la data Lettera al Governatore di Fiume pregandolo, che la spedisca con stafetta espressa a nostre spese, indicandoli, che è d'importanza somma per Sua Maestà medesima per 21 contra 7.

²⁵ Rog. 195, 210, od 26. IV. 1788, uz brojna, ako ne sva pisma upućena Caracciolu u L. di Ponente tih godina.

filjuge za Rijeku idu u određene dane.²⁶ Iz razloga konspiracije Senat donosi 4. VI. 1788 važan zaključak, da će se ubuduće davati vijesti konzulu Milišiću, koji će ih prepisavati i slati kao svoj elaborat.²⁷ O tome se obavještava riječki guverner Szapary,²⁸ koji je taj postupak odobrio.²⁹ Dne 5. VIII. usklađuje se odlazak brzih lađa s dolaskom kurira iz Carigrada,³⁰ a u isto doba javlja se Szaparyu, da uvijek zadrži jednu filjugu, dok ne stigne druga.³¹

Koncepti izvještaja, koje je Senat davao Milišiću, čuvaju se u dubrovačkom Državnom arhivu u seriji Lettere e commissioni, podseriji Lettere e commissioni di Ponente.³² Sačuvalo ih se 70 komada (prvi je od 5. VI. 1788, a posljednji od 14. XI. 1791, kad je Austrija već bila potpisala svištovski mir), ali ih je bilo vjerojatno više. Pošto je krajem 1789 Senat počeo davati vijesti i

²⁶ L. di Ponente 121, 131, od 15. V. 1788. Ayali: »... Quanto all' altro punto espresso nella detta ultima sua sul regolare a tempi fissi la partenza delle Barche nazionali per Fiume, ed offerire a S. M. Cesarea questa strada per le corrispondenze anche de' suoi sudditi, dobbiamo dirle, che Ella per parte nostra significhi al detto Ministro Cesareo«. »Che noi da che è cominciata la presente guerra di tanto in tanto spediamo a Fiume le Barche Nazionali, perchè ci rechino le Lettere, che colà pervengono per noi; e che avendo questa Republica tutta la premura di palesare il suo particolar impegno pel servizio di cotesta Augusta Corte, qualora la medesima volesse prevalersi di questa strada, noi ci daremo l'onore di poterla servire anco in questo incontro, fissando a giorni determinati, che ci sarebbero indicati dalla medesima, la spedizione delle dette barche, e spedendo colle medesime le Lettere, che qui arrivassero per la Corte, e per li Sudditi di Sua Maestà...«

²⁷ Rog. 195, 226'. La prima parte è di terminare: Che da oggi innaverire le notizie si debbano comunicare al Signor Conte Zapari per mezzo del Signor Console Miliscich, e di scrivere una Lettera al detto Signor Zapari in forma consultata. per 17 contra 11.

²⁸ L. di Ponente, 121, 164.

Al Signor Conte Zapari Governatore a Fiume

Essendo stati noi assicurati, essere espressa volontà di Sua Maestà Cesarea, che in ogni servizio che da noi se gli presta nelle presenti circostanze si procuri al più possibile, sia garantita questa Republica che per anche resta situata a si infelici confini, e sembrandoci, essere di miglior servizio della Maestà Sua, che ogni passo si faccia colla maggior cautela, e precauzione, tanto più che da cotesto Littorale, et da altrove anche (preertano: et a Vienna) si è cominciata sparger voce, aver noi mandato vari Dispacci con notizie a Sua Maestà Imperable, abbiām creduto opportuno di dare da oggi in poi tali notizie a questo Signor Console Miliscich perche egli le trasmetta a Vostra Eccellenza, senza che entra il nostro nome.

La preveniamo dunque di tale nostra necessaria risoluzione, onde Ella possa ogni volta, che le verra dal detto Signor Console trasmesso il Foglio di esse notizie avviarlo alla Maestà Sua, come se le fosse stato da noi dirittamente spedito; e la preghiamo nel tempo stesso a compiacersi darne parte all' Augustissimo Sovrano di tale ripiego da noi preso per poter con maggior sicurezza e cautela adempire i veneratissimi suoi comandi...

²⁹ Acta S. Maria Maioris XVIII, st. 2096.

³⁰ L. di Ponente 122, 40. Ayali: »... Quanto al passaggio delle Publiche Felucche da qui a Fiume il Signor Conte Szappari avendo desiderato che esso segua (?) due giorni dopo l'arrivo qui del Corriere da Constantinopoli che segue due volte al mese e che sempre vi sia una di esse costi (?) in detto Porto; noi volentieri per servizio di Sua Maestà Cesarea abbiām annuito a tale sua brama; ed oggi glielo comunichiamo per sua regola...«

³¹ L. di Ponente 122, 41.

³² Knjige 121—126.

ruskom konzulu Gichi, to se često isti izvještaj davao i Milišiću, iako to nije uvijek navedeno. Izvještaji nisu potpisani, a sastavljeni su u prvom licu jednine, kao da neka privatna osoba izlaže novosti, za koje je saznala. Donosimo jedan tipičan izvještaj u bilješci.³³

Ipak ovi dubrovački potezi nisu ostali sasvim tajni, jer je za njih saznao i francuski poslanik u Mlecima, koji je 16. II. 1788 javio u Pariz, da, kako se čini, Dubrovčani imaju neki ugovor s carem, koji će biti poznat, kad carska vojska zauzme Bosnu.³⁴

U takvim prilikama došao je u Dubrovnik grof Rüdiger Starhemberg, potomak vrlo ugledne obitelji, koja je Austriji dala mnoge diplomate i vojskovođe. Iz arhiva Republike znamo, da je Senat 25. VIII. 1788 odlučio, da toga grofa pusti iz kontumaca, kad se navrší 26 dana, nakon što je odbačen prijedlog, da grof ostane u kontumacu 28 dana.³⁵ Ayala je pisao Republici 8. IX., da u prilogu šalje pismo žene R. Starhemberga, koja je nećakinja državnog kancelara Kaunitza; ona mu je rekla, da se on sigurno nalazi već u Dubrovniku.³⁶ Osim ovoga nema o Starhembergu u službenim dokumentima ništa. Interesantno je, da ni u knjigama LV. serije, podserija 1. Contumaci, gdje su zapisani svi putnici, koji su došli u lazarete, nema o njemu spomena. Kako su tada morali provesti kontumac samo putnici iz istočnih zemalja, to pretpostavljamo, da je Starhemberg možda obišao i čete u Crnoj Gori, pa odatle došao u Dubrovnik, ali za to nemamo nikakvih dokaza. Prema vijestima iz francuskog vrela, on je došao u Dubrovnik preko Šibenika u studenom 1788 i nakon što je nekoliko dana proveo u gradu incognito, prikazao je Vladi svoje akreditive, što da je uplašilo Dubrovčane, jer su se pobojali, da će car zauzeti Dubrovnik.³⁷ Budući da je postojao i više nego prislan diplomatski kontakt između redovitih diplomatskih predstavnika, to možemo s dosta vjerojatnosti pretpostaviti, da je Starhemberg došao u Dubrovnik u nekoj posebnoj misiji.

³³ L. di Ponente 122, iza pisma 87. Notizia per il Signor Console Miliscich.

Ragusa li 25. Settembre 1788.

Non si ha che aggiugnere in sequela a quanto si scrisse nel Foglio dei 18. del Corrente, in fuori che d'essere il giorno seguente li 19. arrivato a questi Lazzareti un Corriere di ritorno da Bagna Luca, dalla di cui deposizione può soltanto rilevarsi.

Che nè nella detta Città di Bagnaluca, nè nei contorni di essa vi esiste verun corpo d' Armata Turca.

Che il Passà di Bossina presentemente si ritruova col suo seguito di tre in quattro Mila Uomini compresa la sua Corte nel luogo nominato Priedor che è distante (!) da Bagnaluca 15. ore di camino in circa verso Dubiza.

Che truovandosi egli nel detto Luogo di Priedor li 14. del Corrente, tutto il detto giorno si udiva il ribombo di Canonate, e che pubblicamente colà si diceva, che tale ribombo arrivava da sotto Novin (!), che era assediato dagl' Austriaci.

Che nel presente suo viaggio di ritorno incontrava continuamente delle piccole compagnie de' Turchi, che andavano all' Armata, come pure diverse che fugivan dalla medesima. Che ha veduto stando a Priedor spedire le dette Reclute verso Novin.

E che nei volti di tutti li Turchi, con i quali ha avuto occasione di abboccarsi in questo suo viaggio, avea osservato una gran apprensione e timore.

³⁴ Radonić, o. c., 540.

³⁵ Rog., 196, 44-44'.

³⁶ Acta S. Mariae Maioris, XVIII. st., 3066.

³⁷ Radonić, o. c., 541.

Vjerojatno bi se o tome našlo nešto podataka, da su se sačuvale knjige serije *Secreta rogatorum* za to razdoblje, a nije nam poznato, ima li nešto o tome u bečkom arhivu. Napominjemo, da u Beču nedostaju Milišićevi izvještaji baš za razdoblje 1787—89.³⁸ Stoga smo upućeni na vijesti iz privatnog arhiva Besseglia, iako nam one ne daju sve, što bismo željeli znati.

Vijesti o boravku Starhemberga izvadili smo iz pisama, koja su dubrovački vlastelin Jako (bica) Bassegli i njegova žena Kata pisali sinu Tomu, koji je živio u Beču sa svojom ženom Mimi (Marijom), kćeri poznatog mineraloga, dvorskog savjetnika Ignaca von Borna. Ta pisma odaju i austrofilski stav jednog dijela dubrovačke vlastele.³⁹

U studenom 1788 bio je knezom Jako Bassegli. On piše 13. XI. sinu, da ga je posjetio u Dvoru grof Starhemberg, vrlo uglađen vitez, pun znanja, osobito iz književnosti, i da je razgovarao s njim nasamo cijeli sat. Hvalio mu je ponovo tasta Borna, a to radi i javno po gradu, što Jaku vrlo godi, jer je brak njegova sina bio pred dvije godine naišao na vrlo oštru kritiku konzervativne vlastele, koja ga je smatrala mezalijansom. Dne 19. XII. piše sinu i majka, koja kliče od veselja, jer Turci gube i Austrijanci će brzo doći na dubrovačku granicu. To ona i priželjkuje, jer su svi Austrijanci, koje poznaje pristojni i divni ljudi, kao na primjer grof Starhemberg, koji boravi u gradu u tajnoj misiji.⁴⁰

Jako javlja sinu 20. prosinca, da je Milišić darovao u ime cara njemu i svima malovijećnicima po 10 boca tokajca. On će ih ispiti, kad Austrija osvoji Bosnu, a to će, nada se, biti uskoro. Te zime je pao takav snijeg, da se ne pamti. Ptice su u jatima dolazile u okolicu, pa se Starhembergu pružila krasna prigoda za lov;⁴¹ lovio je i na Lokrumu.⁴² Dne 10. I. 1789 stigao je na dubrovačkom brodu, koji je dovezao žito iz Moreje, vitez Tom Watkins, rođak engleskog ambasadora u Carigradu.⁴³ Vlada je uglednom gostu omogućila, da sprovede kontumac u kući Antunića na Pločama.⁴⁴ Osam dana kasnije posjetili su ga Starhemberg i Jako.⁴⁵ Bassegli su mu posudili jedno djelo *Metastasia*⁴⁶ i djela domaćeg pisca Brnje Zamanje, o kome se pohvalno izrazio.⁴⁷ Dubro-

³⁸ P. Mitrović, o. c., 661.

³⁹ Podatke o simpatijama za strane države u Dubrovniku vidi u članku Vid. V. Vukasović, Bilješke o strankama u Dubrovniku početkom XIX vijeka, Srđ, 1908, br. 1—5, str. 108.

⁴⁰ Kata, piše među ostalim: »Oggi è arrivato il corriere di Constantinopoli, le notizie che porta mi vanno a genio, io mi lusingo di vedere tra poco i nostri bravi Tedeschi al confine, tanto più mi si fanno desiderare essendo rispettabilissimi tutti quelli che fin ad' ora ò conosciuto a Ragusa; come lo è il Conte di Starenberg, che ora dimora qui, con comisioni secrete. Vi faccio brindisi col loro *Tocai*. . . .«

⁴¹ Pismo Kate od 30. XII. 1788.

⁴² Pismo Jaka od 10. I. 1789.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Serija LV/1 Contumaci, knj. 12.: »Adi 10. gen. 1789. Arivò in questo porto con bastimento nazionale carico di grano proveniente dalla Morea il Cavaliere Tomaso Watkins Inglese con il suo servitore, et il giorno seguente 11. corrente s'è sbarcato in questi Lazzaretti, e posto nella casa di Antunich con le robbe di suo uso etc.« Ispod je dodano naknadno: addi 3. Febr. si lasciano. Sorgo ufficiale.

⁴⁵ Pismo Kate od 18. I. 1789.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Pismo Jaka od 1. II. 1789.

vačka vlastela htjela su, da i ovaj stranac ponese lijepe dojmove iz Dubrovnika, pa su mu dozvolili slobodno kretanje 3. II., na dan sv. Vlaha, najveći državni i crkveni praznik. Kao i svake godine održala se tog dana smotra naoružanih plemića i građana (antunina i lazarina⁴⁸) od 14 do 36 godina života uz druge prigodne svečanosti. Watkins i svi stranci gledali su festu sa prozora Kate Orsatove.⁴⁹ Watkins je morao otići 9. II.⁵⁰ i u 7 dana, što se kretao po Dubrovniku, zavolio je grad, pa je svoje dojmove štampao u Pismima, koja citiraju Appendini i Kaznačić.⁵¹

Kroz čitavo proljeće znamo, da je Starhemberg bio u najsrdačnijim odnosima s porodicom Bassegli. Dne 8. III. našli su se u luci on i Kata Bassegli pri dolasku jedne brzoplovke, koja je donijela mnoštvo pisama, ali nijedno za obitelj Bassegli. Starhemberg se ponudio, da će idućom diplomatskom poštom poslati jedno pismo Tomu u Beč, da umiri majku, koja na nj mnogo misli.⁵² U salonu Bassegli sastaje se kozmopolitsko antitursko društvo: to su Gicha, Starhemberg, Brnja Kaboga,⁵³ opat Zamanja,⁵⁴ Napuljac Boraggine i još neke osobe, o političkom stavu kojih nemamo podataka.⁵⁵ U međuvremenu dubrovačka vlada i dalje šalje u Beč vijesti preko Milišića, uvodi veći broj lađa u službu⁵⁶ i čini Austriji i druge usluge,⁵⁷ ali ne zanemaruje ni veze s Turskom, te početkom svibnja 1789 putuju u Carigrad dva poklisara harača.⁵⁸

⁴⁸ Rog. 196, 66' od 23. I. 1788. La prima parte è di imporre a tutti i Nobili, Antonini, e Lazzarini, che da 14. anni sino a 36. inclusive in abito di campagna e con Moschetto in spalla debbano intervenire nella Rassegna, da farsi il giorno della prossima Festività del Gloriosissimo Martire San Biagio nostro Protettore sotto pena ai Nobili dell'Eccellentissimo Maggior Consiglio, che non intervenissero nella detta Rassegna di stare 15. giorni continui per Capitanato alla Fortezza di San Lorenzo senza pagamento, ed ai Nobili, che non sono dell' Eccellentissimo Maggior Consiglio, come pure agl' Antonini e Lazzarini di pagare perperi dieci per ciascuno, con che l'Eccellentissimo Minor Consiglio debba il giorno seguente riscuotere le dette pene, come si riscuotono le pene degl' Eccellentissimi Maggiori Consiglieri, che sono di Legge, nè possano essere scusati, che per strettura ordinaria. tutti contro

⁴⁹ Pismo Kate od 20. II. 1789.

⁵⁰ Pismo Jaka od 21. II. 1789.

⁵¹ F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche... I, Dubrovnik 1802, 180, 191—192.* G. A. Kaznačić, *Alcune pagine su Ragusa, Dubrovnik 1881, str. 6.*

⁵² Pismo Kate od 8. III. 1789. Sjećajući se jednog Basseglia, koji je ratovao krajem XVII. st. kao austrijski oficir pod zapovjedništvom Frana Gundulića, Kata fantazira: »Certo se non foste amogliato, io direi che vi si sono svegliati i spiriti bellicosi, e che siete con Laudon a Semlino; e guardarei verso Plocce per vedervi un giorno al confine; che Iddio conceda quanto prima.

⁵³ To nije kasniji austrijski general, nego neki njegov srodnik.

⁵⁴ Brnja Zamanja opjevao je u latinskim distisima pad turske utvrde Očakova. Up. I. Milčetić, Dr. Julije Bajamonti i njegova djela, Rad JAZU 192, str. 120.

⁵⁵ Pismo Jaka od 6. V. 1789.

⁵⁶ L. di Ponente, 123, 101 od 29. VI. 1789. Iz toga pisma Dubrovačke vlade Ayali vidi se, da po zahtjevu Beča sada šalju po tri i više lađa mjesečno na Rijeku.

⁵⁷ L. di Ponente 123, 55, 56 od 6. IV. 1789. Šalje se na Rijeku jedan prebjegli Austrijanac, koga su Turci zarobili i poslali na rad k jednom seljaku u selu Koriti (Hercegovina). Na Pločama su ga Turci prepoznali i htjeli uhvatiti, ali su ga dubrovačke straže spasile.

⁵⁸ Rog. 196, 93' od 1. IV. 1789. Odlučeno je, da se za danak pošalje 10.000 zlatnika. Od 17. III. do 2. V. i. g. govori se u Senatu o tom poslanstvu na svakoj sjednici (f. 80—118').

Starhembergov boravak u Dubrovniku završio se tragično. Četrdeseti-osmogodišnji grof bolovao je od padavice i po savjetu dr. Hidže⁵⁹ odlučio se kupati u moru. Otišao je 7. VII. u Srebreno u kuću Čingrija i sutradan ujutro, u 11 sati po dubrovačkom računanju vremena, ušao je u more, gdje ga je poslije nekoliko minuta snašao jak napadaj, kojemu se nije nadao, te je mrtav izvučen na obalu.⁶⁰ Dan kasnije pokopan je noću u Dubrovniku u crkvi Rosario,⁶¹ a prijatelj Milišić sastavio mu je latinsku lapidariju »Comes Rogerius Stahrenberg«.⁶² Zanimljivo je, da ni o njegovoj smrti nema traga u korespondenciji dubrovačke vlade.

Smatrali smo potrebnim, da iznesemo ove, makar i nepotpune podatke o boravku ovog uglednog stranca u Dubrovniku. Nismo mogli utvrditi predmet razgovora, o kojima je po svojoj prilici bila riječ na sastancima između službenih predstavnika Dubrovačke republike i njega. Izgleda, da je Starhemberg uvjerio Dubrovčane, da će car poštovati nezavisnost Republike, a po nekim vijestima mogli su se Dubrovčani nadati i teritorijalnom proširenju.⁶³

R É S U M É

L'auteur présente la politique de la République de Raguse pendant la critique situation au commencement de la guerre austro-turque (1788/89) en relation avec le séjour mystérieux du comte R. von Starhemberg à Raguse.

Sur le but de ce séjour on peut faire des conjectures d'après les matériaux disponibles.

⁵⁹ Kata piše poslije nesreće 14. VIII. sinu zgražajući se nad terapijom, koju je propisao dr. Hidža: »Qeul bestia di Kiggia l' aveva mal a proposito consigliato di fare i bagni caminando per la spiaggia dentro il mare col sole che lo percoteva.«

⁶⁰ Pismo Jaka od 9. VII. 1789.

⁶¹ Knjiga mrtvih 8, 251' — A. D. 1789. Die 9 Julij.

Excellentissimus Dominus Rogerius comes de Starembergh Vindobonensis, clavis aureae cubicularius, aetatis suae anno circiter 48, dum mare ingreditur ad balnea facienda, repentina, qua laborabat correptus epilepsia die octava Julii hora undecima obiit in loco dicto Srebarno Ecclesiae Parochialis S. Hilarionis de Molendinis, dieque sequenti ad Ragusinam delatus civitatem, sepultus est in Ecclesia S. Dominici Ordinis Predicatorum hora secunda noctis cum solemni funebri apparatu, quo virorum illustris generis, et primi Ordinis exequiae persolvuntur Nicolaus Scurich parochus.

⁶² Mitrović, o. c., 662, kaže da se taj epitaf nalazi u knjižnici Male braće. Ondje je zaista i bio pod br. 802, ali ga sada više nema.

U rukopisnoj knjizi br. 399. Carmina nonnullorum Racuseorum saec. XVIII., koja je nekad pripadala don Luki Pavloviću, a sada je pohranjena u Državnom arhivu u Dubrovniku, nalazi se na str. 399 taj epitaf u prijepisu XIX stoljeća. Tu se za Starhemberga kaže, da je bio »...suique ingenii fama clarissimus / Comparatis omnium pene nationum linguis / Ac in historia cujusque gentis apprime versatus«, iz čega zaključujemo, da je on u Dubrovniku vjerojatno nešto i proučavao. Sa strane je dodano: Questo Signor Conte fu Console Imperiale a Ragusa (što nije tačno).

⁶³ Ignatz von Born, tast Toma Basseglia, pisao je 15. XII. 1787, dakle u doba, kad je ulazak Austrije u rat već bio siguran, svome zetu Tomu u Dubrovnik:

»J' espère et je souhaite que la Bosnie nous tombera en partage. Alors on pourra aller par terre a Raguse.« To se pismo čuva u arhivu Bassegli-Gozze među dokumentima o sporu između Pala Bassegli-Gozze i Marije Born, udovice Toma Bassegli. Iako se očito radi o komplimentu, ipak tu ima možda nešto istine, jer to piše osoba, koja se kretala u dvorskim i diplomatskim krugovima.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VI.

1953

BROJ 1-4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
Z A G R E B

Naklada »Školske knjige«, Zagreb, Prilaz J. N. A. 2. Štampanje dovršeno mjeseca
svibnja u »Tipografiji« u Zagrebu.